

A NEMZETI KÖNYVTÁRAK FUNKCIÓI

A nemzeti könyvtárak szerepköre immár évtizedek óta viták tárgya: szakirodalmi publikációk során kívül több nemzetközi tanácskozás is foglalkozott vele, közülük legrangosabbak az Unesco keretében lezajlottak. Az utóbbi időben két új tanulmány jelent meg e tárgykörben,* mindkettő új elemekkel gazdagítja a vitát. Közöttük tallózva készítette ismertetését lapunk számára ZIRCZ PÉTER.

Maurice B. Line (A British Library egyik vezető munkatársa, nemzetközi híri szakember) abból indul ki tanulmányában, hogy szükségessé vált a nemzeti könyvtárak szerepköréről vallott hagyományos nézetek felülvizsgálata, sőt egyes funkció-kategóriák megváltoztatása is. A „klasszikus” nézetek összefoglalását a szerző *Humphreys* egyik tanulmányában véli megtalálni, amely annak idején az IFLA nemzeti és egyetemi könyvtári szekciójában lezajlott vita nyomán íródott. Line e tanulmánnyal vitázva fejt ki – némelykor meghökkentőnek látszó, valójában azonban elgondolkoztatásra készítő – véleményét, amelynek lényege az, hogy *elérkezett az ideje a nemzeti könyvtár funkcióival kapcsolatos prioritások újraértékelésének*. Line (aki az UAP egyik kezdeményezője) korábbról már ismert elgondolásából indul ki: elismeri a bibliográfiai regisztrálás (és a legkülönbözőbb információs szolgáltatások – kétségtelen jelentőségét, hangsúlyozza azonban az eredeti dokumentumok hozzáférhetőségének talán az előbbit is megelőző fontosságát (valóban: mit ér a legkifogástalanabb bibliográfiai-információs szolgáltatás, ha az általa szignalizált dokumentum nem szerezhető meg?). E gondolatmenetből kiindulva Line megkockáztatja azt a valóban eretneknek tűnő megállapítást, hogy – bár nem vonja kétségbe a nemzeti könyvtárak leghagyományosabb tevékenységeit: a nemzeti könyvtermés gyűjtését, megőrzését és bibliográfiai regisztrálását – különösen a fejlődő országok vonatkozásában ezeknél is előbbrevalónak tartja az ország dokumentumellátásának központosított megoldását a nemzeti könyvtár keretében szervezett ún. kölcsönző állomány és másolat szolgálat („Lending Library”!) létesítésével, amely a hazai és a külföldi dokumentumok iránti igényeket egyaránt kiszolgálhatja, és amely jól működő referenz-szolgálatral összekapcsolva a nemzeti könyvtárat alkalmassá tehetné arra, hogy

*1. LINE, M. B.: The role of national libraries: a reassessment. = Libri. 30.vol. 1980. 1.no. 1–16.p.
2. Funkcii nacional'nyh bibliotek v szocialiszticeszkih sztranah. Szbornik naucsnyh trudov. Moszkva, GBL, 1981. 130 p.

valóban az egész nemzetet szolgálja. Ehhez azonban Line szerint még egy dolog szükséges, nevezetesen, hogy a nemzeti könyvtár szolgáltatáscentrikus legyen és mintaszerűen működjék, valóban vezető könyvtára legyen az ország könyvtári rendszerének. Mert – Line szavait idézve –: „...ritkaság, hogy egy ország könyvtári rendszere jó nemzeti könyvtár nélkül is jól működjék, hiszen a nemzeti könyvtár a nemzeti könyvtári szolgáltatás fizikai manifesztálódása”. Mindezek után érthető, hogy Line a nemzeti könyvtár funkciórendszerében közvetlenül a „nemzet információs mediáinak központi gyűjteménye” mögé (amely a kölcsönzésre szolgáló duplumpéldányokat, ill. másolatokat is tartalmaz), a külföldi irodalom másolatait szolgáltató állományt, ezt követően pedig a könyvtárközi kölcsönzés szervezését és koordinációját helyezi. Csak ezeket követi a nemzeti bibliográfiai központ funkciója (amely – a jellegzetes nemzeti könyvtári feladatként értelmezett dokumentumorientált nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokon kívül – a különböző szakirodalmi információs adatbázisokhoz való kapcsolatteremtés tervezését és koordinálását is jelenti). Ez után következik a nemzeti tárolókönyvtár (a más könyvtárakból kivont dokumentumok átvételére, megőrzésére és eredetben vagy másolatban való kölcsönzésére) és végül a nemzeti és nemzetközi csereközpont funkciója (a fölőspéldányok bel- és külföldi továbbadására).

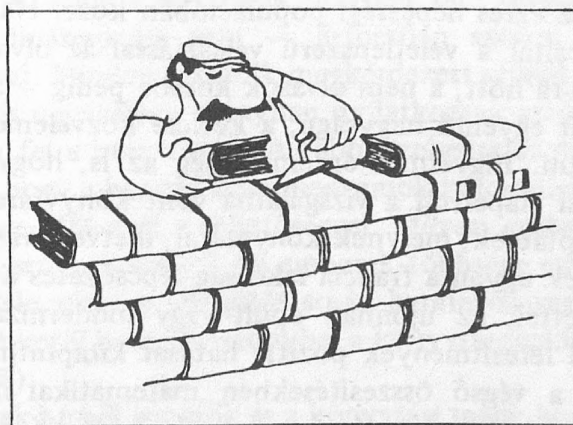
A nemzeti könyvtár a felsorolt, Line által alapvetőnek ítélt funkciói mellett egyéb, a szerző által „melléktermékként” jelölt funkciókat is elláthat, nevezetesen: katalógusainak publikálását (kötetkatalógusok formájában), kiállítások rendezését, könyvtártechnikai kutatások és a szakmai képzés végzését, könyvtártechnikai szakértői tanácsadást. A nemzeti könyvtár egyéb lehetséges funkciói Line szerint: a külföldön kiadott és az adott országra vonatkozó dokumentumok gyűjtése, vakok könyveinek gyűjtése, nem patriotika jellegű kéziratok beszerzése.

Line álláspontja alighanem még vitákra ad alkalmat (nemcsak az alapvetőnek ítélt funkciók sorrendje kérdőjelezhető meg, hanem a mellékes és az ún. egyéb funkciók sora és összetétele is vitatható), mondanivalójának lényege azonban aligha cáfolható: a hagyományos nemzeti könyvtári funkciórendszer valóban újraértékelésre szorul és a funkciókat úgy kell megszabni, hogy „kifelé fordult”, *szolgáltatás-orientált nemzeti könyvtárak fejlődjenek ki, amelyek minden tekintetben reprezentálják az adott ország könyvtári rendszerét*. Kétségtelen az is, hogy ehhez a nem kis mértékben Line nevéhez fűződő, a British Library-ben kialakított (és a nagyobb magyar könyvtárak által is szívesen használt) Lending Division is nagyban hozzájárul.

„*A szocialista országok nemzeti könyvtárainak funkciói*” címet viselő tanulmánygyűjtemény – amely a Lenin Könyvtár szerzői kollektívájának tollából származik és a Szovjetunió nemzeti könyvtára gondozásában látott napvilágot – annak a nemzetközi kutatómunkának a gyümölcse, amelyet a bolgár, cseh, kubai, lengyel, magyar, NDK, szlovák és szovjet nemzeti könyvtárak folytattak a szocialista nemzeti könyvtár tipológiai sajátosságainak felderítése érdekében. A vizsgálódás során a felsorolt országok könyvtári szakemberei által kitöltött kérdőíveket, valamint az érdekelt nemzeti könyvtárak által szolgáltatott (az állományra, a használatra, technikai felszereltségre stb. vonatkozó) adatokat elemezték a szovjet szakemberek. A kötet első tanulmánya *I. P. Oszipova* tollából, a Szovjetunió nemzeti könyvtárának, az Állami Lenin Könyvtárnak a feladat-

körét részletezi (központi könyvarchívum, legnagyobb általános, nyilvános és tudományos könyvtár, tudományos-tájékoztatási intézmény, vezető könyvtárügyi tudományos kutató intézet, a szovjet könyvtári rendszer tudományos módszertani központja). A szocialista nemzeti könyvtárak állományának összehasonlító elemzésével foglalkozik *M. P. Kuminszkaja*. A vizsgált könyvtárak gyűjtőköréi számos rokon vagy éppen azonos vonást tükröznek, mindazonáltal vannak eltérések, például a kötelempéldányok köre, az exteriorika fogalma vagy éppen a külföldi irodalom általános, illetőleg szűkített körű gyűjtésében (egyetemességre törekszik a szovjet, az NDK, a bolgár és a kubai, humán gyűjtőkörű a magyar, a lengyel és a szlovák nemzeti könyvtár). A központi katalógusokat elemző írás *O. I. Babkina* és *A. Sz. Csisztyakova* munkája. Nemcsak az egyes államok központi könyv- és folyóiratkatalógusainak rövid történetét és funkcióit ismerteti, hanem kitér továbbfejlesztésük (automatizálásuk) terveire, eredményeire, sőt a szocialista országok központi katalógusai tervbevett (automatizálendő) nemzetközi rendszerének körvonalait is felvázolja. *N. G. Szamohina* tanulmánya a szocialista nemzeti könyvtárak könyvtárközi kapcsolatait vizsgálja és rámutat a szocialista országok integrált könyvtárközi kölcsönzési rendszere létrehozásának a szükségességére. *E. O. Majo-Znak* a nagy nemzetközi és regionális információs vállalkozások tükrében (UBC, MISZON, NTMIR) vizsgálja a nemzeti könyvtárak bibliográfiai információs tevékenységét, míg *B. I. Frumina* a nemzeti könyvtárak szervezeti keretében működő könyvtártudományi és módszertani részlegek (kivételesen az NDK, ahol közvetlenül az illetékes minisztériumok felügyelete alatt működik két központ) funkcióit, illetékességi körét hasonlítja össze és elemzi. A kötetet *O. A. Djakonova* tanulmánya zárja, amely a szocialista államok könyvtárügyi kapcsolatainak fejlődéséről ad áttekintést.

A könyv szemléltető módon tanúskodik arról a jelentős fejlődésről, amely a szocialista országok nemzeti könyvtárainak együttműködésében főként a legutóbbi évtizedben tapasztalható, ugyanakkor – és ez a mű legnagyobb gyakorlati haszna – következetesen rávilágít a kooperáció további, mindmáig kevésbé kihasznált lehetőségeire.

A Bibliotheek en Samenleving humorából.